

Stanko Lasić

KRLEŽA

Kronologija života i rada

Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1982.

Ugao iz kojeg se promatra određeno književno, odnosno književnokritičko djelo, određuje uglavnom i koordinate kretanja odgovora. Svaka interpretacija pretvara se time u samoispitivanje adekvatnosti pristupa; pitanja i problemi koji se postavljaju ukazuju na ishodište — duhovni i metodološki obzor interpretatora. Djelo Stanka Lasića KRLEŽA, kronologija života i rada u tom je smislu ilustrativno. Ne samo da Krležin život nije prikazan isključivo egzaktnim činjenicama, nego se ušlo u jednu retroaktivnu komunikaciju između produktivnog kritičkog stava i Krležine stvaralačke ličnosti. U praćenju Krležinog stvaralačkog djelovanja razaznaje se Lasićevo poimanje (književnog, umjetničkog, političkog) smisla; u ogledima o Krležinoj ARTISTIČKOJ svijesti ogleda se Lasićeva KRITIČKA svijest.

Ova, dinamička koncepcija interpretacije, na djelu je i u ovom zapisu o Lasićevom djelu. Utoliko će se govoriti samo o nekim aspektima Lasićeve knjige, i to upravo o onima u kojima dolazi do podudaranja, odnosno svojevrsne komunikacije između pisca, kritičara i čitaoca. Imajući u vidu Lasićeve komunikativni pristup, kronološki karakter djela, čini nam se da bi se takva koncepcija morala pokazati produktivnom.

Pred nama je dakle još jedno djelo autora Sukoba na književnoj ljevici 1928—1952. Ovaj put »romaneskno«, zanimljivo pisano, malo manje strogo, ali, u osnovi kao i Sukob — prevratničko. Još jednom je Lasić, primjenjujući svoj

književnokritički instrumentarij, pokazao da se o književnosti može govoriti produktivno, lijepo i metodološki utemeljeno.

Pokažimo, za početak, osnovne obrise Lasićevog oslikavanja fenomena KRLEŽA. Krleža je paradigma, hiperbola sukoba esencijalnog i egzistencijalnog u čovjeku (str. 297). Taj se osnovni sukob pojavljuje u mnogo oblika, pri čemu odmah zapada za oko Krležin otklon od zatvaranja u »totalitet«, cjelinu, jedan od ekstrema. Osnovni oblik ove suprotnosti jest Krleža kao hiperbola rascjepa između ljubavi prema umjetnosti i ljubavi prema revoluciji (str. 204). Uvidanje relativnosti umjetničkog apsoluta (str. 276) tjera k fenomenu političkog, oskudnost političkog vraća natrag tjeskobu umjetničkog. Krleža je — rekao bi Lasić — u permanentnom dijalogu sa zanosom u kojem bdiuju ironija i groteska, s analitičkom sviješću u kojoj se gnijezdi čežnja za zanosom (str. 136). Krleža je uvijek između: donkihotskog i hegelijanskog, starčevićevskog i pragmatičnog. Suprotstavljenost principa koji se prelamaju kroz Krležu doseže svoj groteskni kraj u kontradiktornoj sintezi Krležine artroze koljena: »ako se čovjek ne kreće, dobiva artrozu mišića, ako se kreće, tada ga muči artroza« (str. 424).

Ovakvo jedno iznošenje osnovne sheme, kostura, dinamički strukturiranog PROBLEMA zvanog Krleža, ima smisla samo ukoliko se istovremeno ukaže na literarnost Lasićevog »pažljivog« pristupa. O Krleži se piše s poštovanjem, razumijevanjem i intelektualnom zaljubljenosti koja dobro pozdravlja a »loše« razumije. Moglo bi se navesti niz mjesta kao ilustraciju Lasićevog »uvažavanja« Krleže. Uživljenost u ličnost Krleže i vjera u poznavanje Krleže ide tako daleko da Lasić »izaziva« povijesne činjenice, bu-

Izlog knjiga 891

duća istraživanja, da ga opovrgnu. No umjesto da navodimo takva mjesta, okrenut ćemo se specifičnosti Lasićevog shvaćanja Krleže i osnovnom problemu ove knjige — odnosu umjetnosti i revolucije.

I po autorovoj ocjeni, a i po prvim javno izrečenim mišljenjima, specifičnost Lasićeve ocjene Krleže povezana je s isticanjem četrdeset i pete godine u Krležinu razvoju. Krleža prestaje biti buntnikom i priklanja se uz »vlast«. Prestaje biti beskompromisnim kritičarem koji iz svog autonomnog ishodišta kritički valorizira sve, pa i politiku, već se, smatrajući to najrazumnijim, povlači u »šutnju«, svijet obljentica, svećanih telegrama i ručkova. Krleža ne postaje disident. Čini se da su te stvari osnovni razlog neslaganja Lasića s Krležom. Autor, iz svog obzora, iz svog shvaćanja autonomije umjetnosti i kritičke političke riječi, osuđuje Krležino povlačenje u kuloare kao specifično opravdanje konstituiranja metajavnosti. Izbjegavanje javne riječi, ocjena događaja, kritičke riječi briljantnog i nekad neumornog kritičara — nesumnjivo su elementi koji sami od sebe slažu distancu i osudu. Međutim, to ne treba prihvatiti bez određenih rezervi. Naime, govoreći iz ideje odnosa umjetnosti i politike, stvaralačke slobode i političke prisile, Lasić, čini se, pokatkad nema na umu Krležu, nego IDEJU POSLJERATNOG KRLEŽE. To nije a priori loše jer je upravo tako razmišljanje dobro došlo za ocjenu određenog kontinuiteta, za procjenu temeljnih stavova koji su stalno na povijesnoj kušnji... itd. Međutim, utoliko što često, upravo u ovim dijelovima knjige (problem umjetnost-vlast, 323-331) govori entitetima »vlast«, »politika«, »odnos pisac-vlast«, Lasić svoju analizu čini donekle površnom. Nije riječ samo o ocjeni koju bi, eventualno, mogle dati političke glave zadužene za pisanu riječ. Riječ je o tome da razbljenjem termina »vlast« ili »politika« zahtijeva strogo mišljenje, kontekst, odnosno određenu koncepciju shvaćanja politike i političku koncepciju vlasti. Govoriti na razini ideje, i s te razine kritizirati šutnju poratnog Krleže, zahtijeva dakle i jednu dublju analizu politike, a onda i odnosa politike i umjetnosti.

Manjkavosti Lasićevog shvaćanja odnosa umjetnost-revolucija naslijeđene su još iz SUKOB... Elementi odnosa pro-

matraju se kao čvrsti metafizički entiteti. Hegeljanac po pristupu, čak i onda kada negira »totalitarnost« i »zatvorenost« Hegelovog sistema, Stanko Lasić, prenošeci predratne političke sukobe u zgradu svog filozofijsko-kritičkog instrumentarija, izmiruje oprečnosti težom koja se ne obazire na specifično suprotstavljenih elemenata. Riječ je o tezi APSURDA ARTISTIČKE SVIJESTI kojom Lasić na izvanjski način izmiruje odnos umjetničkog i političkog.

Nesumnjivo da je umjetničko prototip slobodnog i stvaralačkog, kao što je uostalom politika sinonim podvrgavanja nečemu »općem izvanzna«. Međutim, to ne znači istovremeno opreku sloboda-nužda. Utoliko što ne ulazi u specifičnost slobode odnosno neslobode umjetnosti i politike, teza o apsurdu umjetničke svijesti, koliko god je punokrvna, u sebi samoj je nedorečena. Prije svega ona u sebi, kao podstanar stanodavca, krije tezu o apsurdu svijesti uopće, a ne samo umjetničke svijesti. Logori, glad i ratovi ne odnose se ni u čemu specifično na umjetničku svijest. Lasić i samog sebe, govoreći o trogodišnjem čekanju na objavljivanje ove knjige, stavlja u apсурdnu situaciju (pitanje smisla rada u svijetu gladi i Gulaga). Probijanje do specifičnosti umjetničke slobode, kao i političkih sloboda djelovanja, uz svijest o općenitosti apsurdna svijesti — onemogućilo bi Lasića da problem odnosa umjetničkog i političkog okonča u apsurdu. Čak i to što takav kraj odgovara i historijskim događajima (predratnom »apsurd« odgovara poratna šutnja) ne opravdava Lasića u ovom elementu njegove analize.

Konzekventno promislivši umjetničko i političko na predratnim sukobima Partije i Krleže, Lasić bi morao doći do teze o kratkoj političke revolucije u odnosu na umjetničku. Kritika staljinizma, kao kritika ideološkog, dakle nepolitičkog, mitološkog kretanja društva — morala je biti oštrija u prodiranju u korijene. Ukoliko se revolucionarno u sferi političkog promatra kao ono prevratno — organiziranje preuzimanja vlasti, onda se u korijenu takvog revolucionarnog nalazi TEHNIKA OBRATA kao njeno ishodište. Lasić preuzima to prekratko određeno revolucionarno, uzima ono aktualno, borbena, no u krajnjoj liniji ipak (una-

892 Izlog knjiga

toč ograda) dnevno-političko, trenutačno. Zato mora okončati u apsurdu.

Treba dakle razdvojiti razine. Jedna je ona na kojoj se govori o sukobu Krleže i Partije. Toj je razini odgovarajući »uži« pojam revolucionarnog. Međutim, ako se govori o odnosu umjetnosti i revolucije, ako se dakle problem hoće podići na filozofijsku, ontološku razinu, onda se i pojmovi moraju OSLOBODITI STRATEGIJA I STRATEŠKOG MIŠLJENJA.

Lasićeve »nove ili naknadne napomene« uz informacije koje su potrebne donose jedan patetičan, moralistički i patničko-samozadovoljni ton koji istraživaču Lasićevog formata nije potreban. »Jednakost i bratstvo« kao »temeljni moral književničke solidarnosti« (str. 7), kratko iznošenje shvaćanja odnosa moralnog i političkog i insistiranje na incidentnom karakteru trogodišnjeg čekanja na objavljivanje — mjesta su koja, razbivši okvir Lasićeve čvrste logike, strše nepotrebno upućujući na osjećaj. Ne sumnjajući ni trenutka u iskrenost i autorove razloge za iznošenje takvih mjesta, primjećujemo samo da postoji određena proturječnost između onog »mrkog« i »neumoljivog« i ovog patetičnog, između Lasića koji svijet »gleda otvorenim očima« i ovog zastrašenog i na trenutke paranoičnog autora.